

*Дмитрієнко Ю.М.,
завідувач кафедри соціального патронажу
Університету мислі ім. Н.П. Дмитрієнко
і Л.С. Уколової, член-кореспондент
Міжнародної академії наук екології
та безпеки життєдіяльності,
кандидат філософських наук*

НЕТРАДИЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Стосовно контексту пріоритетності правової речовини або правової інформації (права) над правовою матерією (законом) нам хотілося б висловити деякі, на наш погляд, істотні зауваження. Так, будемо враховувати те, що за наших часів у світі не існує цілком замкнених національних систем права, а засади всіх розвинених правових устроїв (систем) складають універсальні (наднаціональні, загальноцивілізаційні, філософсько осмислені як методологічні), а не національні елементи тієї чи іншої правової свідомості, внаслідок чого й основні правові поняття та практика їх втілення є більш-менш спільними в усіх сучасних правових системах. Тобто філософсько-правова компаративістика долає умовні національні межі та стверджує універсалізм методологічної науки права¹. Говорячи про ступінь вивчення контекстуальної проблеми, зазначимо, що безпосередньо тема раніше не досліджувалась. Є роботи Л.В. Петрової, А.А. Козловського, С.І. Максимова, М.І. Козюбри, М.І. Панова, В.О. Чефранова та ін., які серйозно вивчали різні боки методологічно-правового статусу правової ідеї, права, закону та конкретно-історичні їх трансформації, але за межі дослідження та інтерпретації статичного права ці дослідження не виходили. У стороні залишалась важлива площина саме того процесуального права, як соціологічного, яке ми ідентифікуємо як правову свідомість, що спроможна у ідейно-світоглядній площині характеризувати більш глибокі, більш активні, динамічні, нелінійні, синергетично опосередковані боки розвиткового становлення статичного права, котрі позитивним правом принципово не в змозі бути істинно вивченими, найчастіш вони ідентифікувались як неправові, злочинні, що відхиляються від поверхневих, системно структурованих норм закону, але які можна соціологічно, засобами соціальної діагностики виміряти, скоординувати, комп'ютерно змодельовати та достатньою мірою виправити у потрібному державно-політичному напрямку. Ці засоби вивчення, за проведеними дослідженнями, детермовані зовсім іншою, неопозитивною методологією - методологією трансцендентального синтезного філософування, синергетично структурованою та опосередкованою, яка утворює зовсім іншу площину вимірювання, нелінійну, неопозитивну, об'ємну, поліджерельну, востаннє концептуально актуалізованою Л.В. Петровою, де позитивна правова методологія є лише її звичайною методикою².

¹ Петрова Л.В. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс. - Х., 1998. - 414 с; Петрова Л.В. Нариси з філософії права: Навчальний посібник. - Х., 1995. - 128 с; Петрова Л.В. Нариси з сучасної західної філософії права. - Х., 1997. - 146 с.

² Дмитрієнко Ю.М. Сучасна методологія трансцендентального синтезного філософування: перспективи синергетики правосвідомості як посттоталітарної методології девіантних праворефлексій // Нова парадигма. Альманах наукових праць. Вип. 33. - Запоріжжя, 2002. - С. 79-99

Значена проблема безпосередньо пов'язана з важливим практичним напрямком зовнішньої політики України, націленої на українське самовизначення у світі, а також з державною програмою Київського національного університету ім. Т. Шевченка "Розбудова державності України 1996-2005 рр.", плановою науковою темою Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка "Розробка міжнародних правових, політичних та економічних основ розбудови Української держави. № 97128", науковою темою відділення міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка "Міжнародно-правові основи зміцнення державності України. № 97132" та ін.

В цьому плані різноджерельна природа девіантної правосвідомості займає особливе важливе місце як інструментально-соціологічна архітектоніка активних правових рефлексій найактуальніших перспектив сучасної теорії державно-правового управління.

Нас будуть цікавити ті параметри, що презентують її нелінійні властивості як парадигмальні, граничні причини нелінійного статусу сучасної правової ідеї як пріоритетно-функціонального, домінантного, актуально-перспективного, що теоретично формується оптимально у площині актуальних методологічно-правових (філософсько-правових) орієнтирів, проблеми і перспективи її різноджерельної трансформації, методологічне окреслення яких є завданням статті.

Спробуємо розглянути питання первинності-вторинності джерел права та закону як за історичним походженням феномену права і закону, так і за їх методологічно-правовою (філософсько-правовою) легітимністю (створенням легітимності) у певних часо-просторових масштабах світоглядного правовиміру певними первинними суб'єктами правосвідомості (фізичними особами) як об'єктами вітчизняного і світового праворуху.

Розглядаючи і вважаючи існуючі наукові позиції про пріоритет ідеї справедливості як домінантно-правової, наприклад, А. Блаженного, Ф. Аквінського та інших, над позитивним правом, апріорність свободи волі людини як природного першоджерела права І. Канта і В. Гегеля (звідси початковий зміст терміну права відображає його сутість, а саме: право є за своєю сутністю справедливістю, свободою), "чисте вчення про право" Х. Кельзена, свободу цінностей М. Вебера, оволодіння софістами (Гіппій, Антіфонт) ідеєю права шляхом протиставлення природного закону (де його сутністю є певна пізнана правова істина як частина реалізованої правової ідеї) позитивному (де його сутністю не обов'язково є пізнана правова істина як частина реалізованої правової ідеї, а навпаки, його сутністю є комунікативно реалізована певна ідеологічна "істина" як переважно лінійно неправова ідея, що може бути й хибною), вчення римських стоїків (Епіктет, Сенека) про загальний природний закон, що дає можливість феномен права розглядати як загальнолюдське, загальносвітове явище соціальної природи, філософсько-теоретичні думки про наслідки реалізації свободи та ідеї справедливості Аристотеля, дискурсивний підхід щодо розв'язань проблем справедливості представниками німецького правового емпіризму Харта, Бентама, Остіна, релятивістські вислови Г. Радбруха про призначення права слугувати справедливості та про пріоритет ідеї справедливості над позитивним правом, розв'язання проблеми співвідношення правового позитивізму з моралізмом О. Хеффе, де справедливість розглядається як критерій та принцип розрізнення феноменів правової (неправової) легітимності-нелегітимності, у нашому ж контексті - лінійності-нелінійності права і закону, позицію представників теорії раннього (наївного) теоретико-правового позитивізму (стадії, еволюції), їх теорію наказів або імперативів (Платон, Гоббс, Бентам, Остін), світоглядні напрямки представників рефлексивного позитивізму щодо ієрархії владних повноважень (ієрархія владних повноважень на основі ієрархії, у нашому зразку правових, правил Кельзена), правовий позитивізм як емпіричне поняття, визнане Р. Хартом, "філософські дослідження" Вітгенштейна, тезу К. Шмідта про прогресуючу нейтралізацію

етичного змісту права, коли, на його думку, соціуми з часом стають індеферентними спершу щодо метафізики, потім релігії і, врешті-решт, моралі, соціолого-правові погляди Н. Лумана про “інституалізацію свавільності змін у сфері права”, його ідеї “легітимізації шляхом процедури”, думки про соціальні зобов’язання Дж.Мілля та інших такими, що, незважаючи на деякі істотні протиріччя у їх аналітичному співставленні, дозволяють нам, все ж таки, зробити впевнений висновок про природну первинність ідеї права над ідеєю закону³.

Звідси дозволимо собі погодитись з геніальним висновком Л.В. Петрової про розуміння методологічного значення ідеї права для сучасних (і тим більш для майбутніх) вітчизняних праворозумінь, правонормотворень і нормозастосувань. Так, дослідниця, вважаючи ідею права визначальним критерієм і першопринципом будь-яких праворозумінь, нормотворень і нормозастосувань, підкреслює, що “оволодіння ідеєю права надає змоги все різноманіття юридичних фактів привести до кінцевих, остаточних причин і основ (тобто до ідеї права та принципів, що випливають з неї), і вже на їх підставі зрозуміти ці юридичні факти. Ідея (логічно) завжди випереджає факт і вказує йому той напрям, за яким факт мусить йти вслід. Ідея оцінює факт. За такої умови юрист пізнає глибокий зв’язок юридичних фактів з ідеєю права як їх кінцевою і постійною причиною і, таким чином, осягає істинний дух і сенс юридичних приписів позитивного права. Ніяка позитивна методологія досягти цього не спроможна. Нагадаймо, у західній правовій державі не видається жодних законів, які б суперечили ідеї права, в ній державний інтерес, що лишає осторонь легітимні, правові закони, не має ніякої цінності. На запитання, чи існує саме такий вимір правового характеру держави в Україні, знову відповідаємо - не існує. Недовіра до ідеї права, її спрощення і навіть відмова від неї - все це було і є”⁴. Не заглиблюючи логіки та ідеї думки Л.В. Петрової, продовжуємо: первинність ідеї права над ідеєю закону правомірно визначає первинність джерел права як наднаціонального, загальносвітового і загальноцивілізаційного явища, яке є водночас вічною аксіологією соціальної природи взагалі, до речі світоглядно-завершеною за системним змістом своєї структурної парадигми.

Це не може не означати того, що у цілісній ієрархії джерел права і закону за їх єдиною ідейно-світоглядною спадкоємністю коло джерел вивчення права, а звідси й правосвідомості, набагато ширше, ніж коло джерел вивчення знаково-літературного оформлення права у законі (законах), або кола джерел будь-яких законів і законосвідомості. У зв’язку з цим, часо-просторова глибина правових фактів сягає значно глибше, ніж часопросторова глибина фактів будь-яких законів, законодавств та законодавчо-законотворчих актів.

Справа полягає в тім, що джерела права і джерела закону (законів) мають різні основи, або критерії, принципи класифікації та визначення. За думкою автора, враховуючи ідейну спадкоємність його досліджень та узагальнені методологічні висновки монографії “Проблема спадкоємності в національній самосвідомості” (1998 г.), для класифікації та визначення природної сутності будь-яких законів буде розумним використовувати принцип ментального наповнення змісту норм права як історично пріоритетних та ідейно істинних, яке остаточно завершено еволюціонує у конкретно-національну форму закону, на той час, коли для класифікації та визначення права як наднаціонального явища соціальної природи, доцільним буде використовувати ідейно-світоглядні якості тієї чи іншої правової традиції, у основі котрої знаходиться ментально структуровані властивості правоусвідомлення національно-правової ідіоми.

³ Петрова Л.В. Нариси з філософії права: Навчальний посібник.- Х., 1995. – С. 45; Петрова Л.В. Нариси з сучасної західної філософії права. - Х., 1997. – С. 8

⁴ Петрова Л.В. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс. - Х., 1998. – С. 158.

Таким чином, використовуючи досвід наукового дослідження історичного розвитку джерел права, ми можемо значно збільшувати та, відповідно, змінювати коло джерел вивчення тієї чи іншої специфіки певних законів як соціального відбиття через знаковий зміст правової матерії форм природної сутності правової речовини як правової інформації. Завдяки, таким чином, встановленим правовим фактам лінійного, позитивного історичного розвитку права на певному зрізі часу можна поглиблювати знання з питань становлення будь-якої національної моделі законів, законодавчих баз, у тому числі й української моделі законів і законодавчих актів як ментально опосередкованих знаків соціального відбиття україноментальної правової інформації-правової речовини⁵.

У зв'язку з тим, що визначального значення у девігенції того чи іншого рівня стійкості-нестійкості правової системи (за аналогією циклів соціальної активності правосвідомості), як ми дослідили, має правова традиція відповідної (або спорідненої) правової системи, яка завжди має ментально структуровану (опосередковану) природну сутність, а рівень правової стійкості визначаємо рівнем ментальної щільності правової ідіоми, насамперед її правових структур-аттракторів або правової ідеї, ідеалу. Феномен ментальності будемо визнавати універсальною природною передумовою, першоосновою та першоодиноцею створення принципоутворювальних можливостей природного нормотворення або норми права у світоглядному правовимірі світового і вітчизняного праворуку. Значить, параметральні характеристики ментальності як природної властивості (якості) соціальної матерії, у зв'язку з цим, набувають концептуально-принципового значення для виокремлення та створення похідних від ментальності будь-яких законоусвідомлених як іншоправових структуро-системних утворень. Чим міцніше буде ментальність, тим стійкішими будуть будь-які моделі соціально-суспільних, соціально-правових і правових процесів, явищ, рис, відбитих у національному законі.

Але в зв'язку з останніми філософсько-методологічними дослідженнями зазначимо, що українська ментальність, її природна сутність за світоглядно-функціональними характеристиками і змістом є постколоніальною, тобто ідейно слабкою у світоглядному відношенні до можливості остаточного ментально-межевого законодавчого визначення і завершення у якості єдиних принципів і орієнтирів цілепокладальних векторних орієнтацій, трансгресивних розвиткових тенденцій у природному, ментально зорієнтованому русі правової матерії у зразках гомогенної правової ідеї та традиції.⁶

Такі рухи правової матерії рефлексуються у маргінальному невизнанні за національними цінностями, орієнтаціями та світоглядно-правовими вимірами пріоритетного значення при вітчизняних правотвореннях, нормотвореннях та нормозастосуваннях, а навпаки, існують пріоритетні орієнтири на домінують і переважне засвоєння зовнішніх цінностей, традицій, орієнтацій, у тому числі й правових, світоглядних, ідейних як найбільш пріоритетних і перспективних. Логічним буде заключення про принципову слабкість, світоглядно-правову нестійкість та нелінійність української правової традиції, у тому числі й світоглядної, яка зазнає на собі концептуального впливу інших, більш стійких та сильних світових правових, відповідних світоглядних традицій.

⁵ Дмитрієнко Ю.М. Сучасна методологія трансцендентального синтезного філософування: перспективи синергетики правосвідомості як посттоталітарної методології девіантних праворефлексій // Нова парадигма. Альманах наукових праць. Вип. 33. - Запоріжжя, 2002. - С. 79-99; Дмитрієнко Ю.М. Перспективи ентропії девіантної правосвідомості // Перспективи. - 2002. - №4 (20); Одеса: Південноукраїнський державний педуніверситет ім. К.Д.Ушинського, 2003. - С. 53-60

⁶ Дмитрієнко Ю.М. Перспективи ентропії девіантної правосвідомості // Перспективи. - 2002. - №4 (20); Одеса: Південноукраїнський державний педуніверситет ім. К.Д.Ушинського, 2003. - С. 53-60

Звідси витікає завдання методологічного визначення тих типових світоглядно-аксіологічних особливостей української правової традиції як частини загальнонарадянської посттоталітарної, ідеологічно структурованої традиції, які б знімали з усіх можливих, конвенційно дефініційованих, споріднених з українською етнотрадицією світоглядно-ціннісні характеристики та функціональні моделі, притаманні стійким, онтологічно первинним правовим традиціям, а також світоглядно-резонансний досвід минулого чи сучасного правобуття у конкретні моделі кореляції та пропедевтики негативних правових явищ і процесів.

Отже, видається за конче необхідне адаптувати конкретне методичне завдання нашого дослідження: за спорідненими з україноментальною моделлю світоглядного правовиміру характеристиками, аксіологічно-акмеологічними рисами та досвідними якостями інших правових традицій виявити таку (або ті) світову традицію (традиції), яку можна було б вважати провідною традицією у сучасних правозмінах, що функціонально спроможна була б інтегрувати україноментальну ідіому, традицію та ідею у тканину світової правотрансформації. Треба, мабуть, підкреслити, що будь-яка правова традиція, як і мовна, правовомовна (як найвищий щабель розвитку національної самосвідомості та правосвідомості), нормативно віддзеркалює зовнішній зміст її загальної ментальної інтенціоналізації. Слід також підкреслити, що треба дуже обережно ставитись до начебто справедливого зауваження про ідейно-світоглядну неперіоритетність українського права як системи серед інших правових систем. Будемо лише принципово наполягати на світоглядно-концептуальній ідентичності, наприклад, лінійної позитивної україноментальної правової традиції та вітчизняної лінійної, історичної традиції розвитку української мови як найвищому ступені розвитку української національної самосвідомості⁷.

Логічно і правомірно тоді пропонуємо далі можливий варіант (модель) функціонально-дієвого поширення часо-просторових детермінацій і детермінант (а також їх динаміки) української ментальності як ідейно-світоглядної основи, наприклад, за зразками історико-філологічних і філософсько-методологічних вивчень історії української мови та української літературної мови. Зазначимо лише, що одним з останніх, комплексного, методологічного плану є монографічне дослідження О. Царука⁸.

Будемо також враховувати і такий факт, як наявність у науковому обігу схеми історичного становлення й розвитку української мови та схеми еволюції української етнотрадиції (національної самосвідомості) на прикладі орієнтованої природної логіки розвитку спадковості української етнотрадиції та її девіргенцією за радянських і пострадянських часів.

Ураховуючи вищезапропоновану модель співвіднесення таких понять нашого дослідження, як “правова традиція”, “правова ідіома”, “національна самосвідомість”, “національна ідіома” та інші, остаточно підкреслюємо ієрархічну первинність і онтологічність національної самосвідомості, національної ідіоми по відношенню до правової традиції, ідіоми та правосвідомості. У зв’язку з цим, джерела національної традиції, ідіоми, самосвідомості мають первинний, детермінантний характер родової правової природи, пріоритетно цілепокладальний при структуруванні правосвідомості девіантного соціуму перехідного соціального буття (девіантної правосвідомості) та єдиної ідейно-світоглядної духовності по відношенню до правової ідіоми та традиції як похідних структурних (підструктурних) підсистем або системних підструктур (підструктуро - підсистем) національної традиції, ідіоми та загалом правотворення. Тож джерела будь-якої правової ідіоми та традиції тоді знаходяться теоретично завжди у

⁷ Дмитрієнко Ю.М. Посттоталітарна опозиція права і закону: світоглядна інтервенція принципу лінійного розвитку правової свідомості //Державо і право: Збірник наукових праць. Вип. 20. - Київ, 2003. - С.39-45

⁸ Петрова Л.В. Нариси з сучасної західної філософії права. - Х.,1997. - 146 с.

архетипово функціональному правовому полі національної ідіоми та традиції, а звідси - спадкоємності у національній самосвідомості. А саме: джерела національної ідіоми і традиції є завжди істинними у будь-якому відношенні та у будь-якій характеристиці, функції чи конкретному (абстрагованому) світоглядному маркеру будь-яких перетворень як ідейного відгалуження розвиткових ініціатив еволюційних змін. Повертаючись до аргументованого нами існування такого різноджерельного та різновекторного наповнення правової ідіоми, як лінійнопокладальними, так і нелінійно націленими векторами синергетичного руху наявних і можливих перспективних перетворень різних форм правової інформації у зміст правової матерії як джерелами конкретного збалансування лінійно-нелінійних протиріч девіантного правосвідомлення - соціального відбитку девіантного проворозуміння й правотворення первинними суб'єктами правосвідомості, будемо використовувати потрібну в конкретній соціально-правовій розвитковій ситуації або формальну, або неформальну спадкоємність у девіантному правосвідомленні. Форму спадкоємності (формальну або неформальну) будемо дефініціювати за циклами соціальної активності правосвідомості. У разі некризових циклів соціальної активності правового усвідомлення соціальних перетворень чи соціальної рефлексії правових трансформацій, яким характерна недевіантна традиційна форма правосвідомлення - доміантною є формальна, нелінійна, еволюційна, ідеологічно опосередкована спадкоємність правосвідомості. За часів кризового соціального (правового), як правило, аномічного перехідного буття, якому притаманні девіантні розвиткові процеси та відповідна девіантна правосвідомість, виникає потреба у поверненні до виявлення першопричин кризи, а звідси до першоджерел того середовища чи наслідка, які можуть міститись тільки у неформальній, лінійній, історичній, ментально структурованій спадкоємності правосвідомості. Але у будь-якому разі і формальна, і неформальна спадкоємність правосвідомості своїми витокami мають єдину спадкоємність етнотрадиції як духовності і духовної культури певної етносоціоціональної спільності. За джерельною базою формальних і неформальних чинників спадкоємності правосвідомості як світоглядно-методологічних корелятивних векторів праворуху, враховуючи позитивну лінійність та історичність як гносеологічно вторинну, лінійно доміантні, ментально адаптовані орієнтири будь-яких позитивних праворозвиткових процесів, будемо вважати телеологічну нелінійність та еволюційність онтологічно первинними напрямками трансформації будь-якого праворефлексивного руху, його природи та ідеї. Не можна не бачити важливості онтологічних чинників первинної розвиткової доміантності нелінійних світових правових процесів, які з'явилися (виявились, відкрились) у світі як наслідок неможливості позитивного лінійного узгодження, наприклад, різних, ментально протилежних, соціально гетерогенних, антагоністичних соціальних процесів, явищ та систем класового суспільства, неправової держави, посттоталітарних держав. Виникаючі потреби у раціональному поясненні довгого не пояснених або незрозумілих соціальних процесів і явищ викликали, наприклад, феномени різних наднаціональних явищ, у несоціальних, наприклад, - феномен синергетики та інші, які стали набагато пізніше пізнаними, ніж лінійні історичні процеси.

Онтологічно первиннішими ланками більш глобальних природних процесів, які розвиваються за складними схемами непозитивного праворозуміння і правоздійснення, є нелінійні, синергетично зорієнтовані, де лінійні, позитивно структуровані, необ'ємні, історичні, правові, методологічні та іншорізнофункціональні закони соціальної природи є складовими частинами об'ємних нелінійних "еволюційних законів" (І. Перелігін) усієї (будь-якої) існуючої різнолінійної природи.

Повертаючись до особливостей синергетичного виміру світоглядного праворозвитку, який відбувається за своїми специфічними властивостями, пояснюваними нелінійним рухом

або функціональною інерцією правової матерії девіантного соціального відбиття правової інформації або правової речовини через конкретний цикл соціальної активності правосвідомості, спробуємо світоглядно-екстраполяційно адаптувати у нашому дослідженні деякі ідейні константи та характеристики чудного аттрактора як ідейну підвалину і константу девіантної правосвідомості, традиційно типові, наприклад, для експериментально систематизованих властивостей та рис фізичних, хімічних і інших речовин на правову речовину.

Будемо пом'ятати, що правовий чудний аттрактор - це, власне, галузь маргінальних позитивно-телеологічних формозмістотворень правових рефлексій у правовому фазовому (цикловому, ступеневому, рівневому, дискретному) просторі ментально структурованої правосвідомості (у нашому смислі - фазовий простір цілісної системи девіантного правоусвідомлення як правове поле первинних суб'єктів правосвідомості), а не увесь правовий простір будь-якої рефлексивної системи права. І це не є розв'язка крапка у цілісному правовому просторі, що символізує сталий правовий стаціонарний стан знаково-матеріальної речовини (текстів законів) правової системи, а також незамкнена правова крива, яка описує режим стійких правових маятникових коливань ідеалізованого розвитку процесуального права як його нестациональних (або ментально не прив'язаних до певного конкретно-історичного часо-простору) хвилеподібних правових рефлексій, а правова, у тому числі й правоусвідомлена, галузь, у середовищі котрої за обмеженим (дискретним) спектром різних правових, різноментально зрефлексованих станів історично, ідеалізовано формується з певною, ментально пріоритетною за тією чи іншою сильною, скоріш іншоукраїноментальною правовою традицією, реальний стан української правової системи як світової, що має різноджерельну парадигму складових пропорцій національно-ментальної щільності української правової ідіоми. А оскільки така правова галузь обмежена, тобто якоюсь мірою контрольована, а значить передбачувана, і оскільки реально можливі зовсім не будь-які правові, праворефлексивні стани, оскільки має смисл говорити про наявність пріоритетів релевантно стійких правокультурних елементів як середовищно гомогенних констант правової свідомості - належності видової родової природи у відповідній нерівноважній структуро-системі національної самосвідомості - належності родової правової природи, - функціонального ідейно-світоглядного детермінізму, як лінійного, так і нелінійного, який змінюється важко, тривало, але має за будь-яких випадків, за проведеними дослідженнями, стійку архітектуру структуро-елементарної побудови спадкоємності функцій правової свідомості.

Незважаючи на те, що ми переходимо у сферу стохастичної (вірогідної, ймовірної) методологічної поведінки правового об'єкта за складних умов перехідного пострадянського розвитку - реального, ментально правоусвідомленого стану української правової системи на конкретно-історичному етапі пострадянських правозмін - як актуально трансформаційно пріоритетного, стохастичність девіантного правовиміру, як правило, не довільна, і ми можемо говорити про необхідність збереження звичайних, лінійних позитивних уявлень на будь-якому циклі соціальної активності традиційної правосвідомості про детермінізм традиційної, ментально та ідеологічно опосередкованої правосвідомості та девіантної правосвідомості, тобто про позитивний детермінізм зокрема (хоча й модифікований) як методичний непрямий, прихований ефект девіантної правосвідомості.

Фактично, тоді, враховуючи хаотизований стан девіантної правосвідомості, виходить, що начебто позитивний детермінізм зникає. Але той детермінізм девіантного правоусвідомлення, який стверджує, що зміст українського права у його формальній, неідеальній сутності буде строго знаходитись у галузі девіантного правоздійснення і соціального відбиття девіантних ідейноправорефлексивних як альтернативних, так і безальтернативних, але функціонально

присутніх у рефлексотворенні правового змісту девіацій пізнання як права (А.А. Козловський), пошуків методичного змісту маргінальних норм права як актів девіантної правосвідомості - той, звичайно, детермінізм залишається.

Але все ж таки, використовуючи і розвиваючи ідейну аналогію та аксіологію умовисновків, зокрема В.І. Арнольда, що досліджував природні явища стохастичного (ймовірного) характеру, будемо вважати, що девіантна правосвідомість як найтипівіше стохастичне явище соціальної природи перехідного буття статичного і соціологічного права, яке перебудовується на ментальних засадах, критеріях та принципах нормотворення як нормозастосування та правозастосування як природно істинних, як і будь-яке інше стохастичне явище, має такий нестійкий, різнодетермінантно та різнонормативно зформований характер, що він не дозволяє одразу, за якоюсь модельною схемою позитивного правоусвідомлення однозначно передбачити спрогнозований рух розвиткових ініціатив вторинних суб'єктів правосвідомості (юридичних осіб) як методологічно домінуючих у соціальному правоздійсненні як його законотворенні щодо створення напрямку оптимальної векторної траєкторії еволюції первинних суб'єктів правосвідомості, як функціонально залежних, за зразками тих чи інших взірців соціологічних зв'язків, які можуть бути створені як функціональні маркери позитивних зворотних зв'язків правової рефлексії як рефлексії правової свідомості.

Така картина, за синергетичною моделлю І. Пригожина, на правовому мікрорівні, наприклад індивідуальних правосвідомостей, думаємо, правомірно має місце, але принципово не узгоджується з логічно зумовленістю того позитивного, історичного детермінізму, який містить у собі спадкоємність лінійного розвитку девіантних біфуркацій правового усвідомлення (осягнення) правової ідеї як її законодавчої істини за кризових часів буття рефлексивного права. Але ми зауважуємо, що не можна не думати про зникнення звичайного позитивного детермінізму у правовому полі девіантних правозмін і девіантного правоусвідомлення у перехідному соціумі. Будемо ставити питання про перехід від лінійного позитивного до нелінійного телеологічного розуміння природної сутності еволюційно ідеї права як мети її законодавчої істини з одного рівня до іншого. В цьому плані на ідейно-синергетичному рівні адаптативно трактуючи світоглядну сутність праворефлексивної нестабільності у подібні такого правового стану девіантної правової свідомості (а вона може мати і неправовий стан), що розвивається за закономірностями руху своєрідного правового маятника: у максимумі - коли правова вага знаходиться у верхній точці руху маятника (відповідно - у нижній вага закону) та навпаки.

Фактично, така дисбалансна розвиткова функціональність - результат функції нестійкості правових і праворефлексивних об'єктів по відношенню до малих правових і праворефлексивних збурень.

Підкреслимо, що раніше у праводослідженнях позитивного класичного толку роль малих праворефлексивних як пріоритетних правоусвідомлених збурень, начебто процесуальних неklasичних, випадкових, неістотних детермінант (наприклад, у соціально-активних трансформаціях різних теоретичних концепцій правової науки), не звертали достатньої уваги.

У зв'язку з цим, виникає завдання для сучасної філософії права і правничої науки філософсько-теоретично адаптувати та теоретично соціалізувати у площину методологічної пропедевтики, за сучасною синергетичною теорією, негативні моменти позитивного посттоталітарного правозаконорозвитку феномен малих правових збурень як стійких, цілепокладених світоглядних архетипів нелінійного руху й еволюційного розвитку девіантної правосвідомості посттоталітаризму, створюючої маргінальні норми права.

Таким чином, методологічно-правові орієнтири, проблеми і перспективи різноджерельної трансформації девіантної правосвідомості як критерії нелінійних властивостей української

правової ідеї верифікуємо у площині пріоритетного виконання актуальних завдань сучасної філософії права і правничої науки, пов'язані з міждисциплінарним осмисленням причин і проблем девіантної правосвідомості, щільності її національно-ментальних складових як глобальних, фундаментальних і стрижневих, де філософія права та правосвідомості утворює основу правової методології та методології посттоталітарної української правової свідомості.

Ярош Д.В.,

*заступник завідувача кафедри
теорії та історії держави і права
Хмельницького інституту
регіонального управління та права,
кандидат історичних наук, доцент*

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВА ДУМКА В ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА (1846-1847 рр.) ЩОДО МАЙБУТНЬОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Ми – нащадки Володимира Великого і Ярослава Мудрого, Богдана Хмельницького і Пилипа Орлика, Тараса Шевченка і Івана Франка, Михайла Грушевського і Володимира Винниченка – будемо ту незалежну Українську державу, про яку мріяли, за яку боролися наші великі предки.

Розвиток державно-правової думки в Україні в середині 19 століття, пов'язаний з діяльністю таємної політичної організації – Кирило-Мефодіївського братства, що виникло у 1845 – на початку 1846 р.р. у Києві і спиралася на ідейні принципи демократичного панславізму та об'єднало кращі сили української національної вільної думки. Це представники ліберальної течії – Микола Костомаров, учитель однієї з київських гімназій, пізніше – професор Київського університету; Пантелеймон Куліш, видатний літератор, історик, етнограф, публіцист; Опанас Маркович, видатний літератор та інші. Представниками радикальної течії були: Микола Савич, Олександр Навроцький, студенти Іван Посяда та Юрій Андрузький, чиновник канцелярії Київського генерал-губернатора Микола Гулак та інші. Видатний український поет, непохитний борець за державну незалежність і політичну самостійність України Тарас Григорович Шевченко не був членом Кирило-Мефодіївського братства, але брав активну участь у його зібраннях, своїми творами наполегливо закликав до повалення царського самодержавства, скасування кріпосного права, визволення з-під гніту всіх поневолених народів Російської імперії.

Незважаючи на те, що братство як перша в Україні організація політичного спрямування, складалося з 10-15 активних членів і проіснувало сього 14 місяців, воно стало завершальним етапом тривалого процесу усвідомлення передовою українською інтелігенцією обов'язку боротися за незалежність і свободу українського і всіх поневолених народів.

Як зазначав М. Грушевський, виникнення Кирило-Мефодіївського братства ознаменувало перші спроби теоретичного формулювання української ідеї у політичній та суспільній сфері у дусі прогресу та свободи¹.

¹ Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. – К. – 1990. – С. 317.